4e JAARGANG • No 2 • 1 JULI 1945

Int. Instituut Soc. Geschiedenis Amsterdam

de vrije kunstenaar

religieus en politiek onafhankelijk orgaan voor de nederlandse kunstenaars, waarin opgenomen „de brandarisbrief"

Oude en Nieuwe Taken

De tijd van het verborgen werken, van het streven in het duister van de illegaliteit is voorbij. We zijn aan de dag getreden met ons blad, met de personen die het hebben geleid en in de naaste toekomst zullen leiden. Het is thans ook de tijd om in het openbaar rekening af te leggen van de beginselen welke ons in de ondergrondse strijd hebben geleid, maar bovenal om klaar en duidelijk te zeggen wat wij openlijk willen nastreven, welke taken we ons stellen.

Wat was de taak van ons blad gedurende de bezetting? „De Vrije Kunstenaar" is opgericht toen de instelling van de Nederlandse Kultuurkamer een feit was geworden en veel kunstenaars gezwicht waren voor de op hen uitgeoefende druk en tot die on-Nederlandse, in wezen vijandige instelling waren toegetreden. Dit tijdstip van geboorte houdt reeds in wat als de naaste taak van het blad moest worden gezien: de voortzetting van de strijd tegen de Kultuurkamer en alle daaraan verwante instellingen; het bijeenbrengen en houden van de kunstenaars die deze strijd mede wilden voeren; het aan de kaak stellen van alle personen uit de wereld van de kunst, die zich actief voor het werk van de Kulturkamer wilden geven; het openlijk aanklagen van alle collaborateurs in de kunsten.

Niemand zal ontkennen, dat deze taak nodig en nuttig was. Maar zij zou een te beperkt karakter hebben gehad, ware zij niet verbonden geworden aan het algemene verzet van het tot strijd bereide deel van het Nederlandse volk. Het gevecht dat geleverd moest worden voor het behoud van het eigen karakter van de Nederlandse kunst, voor haar zuiverheid en intregiteit als deel van de vaderlandse cultuur, voor haar betekenis als onafscheidelijk deel van ons volksleven, kon geen op zichzelf staande strijd zijn en gevoerd worden zonder innig geestelijk en materieel contact met de andere verzetsgroepen. Daarom heeft „De Vrije Kunstenaar" zich ook bewogen op het gebied van het algemene verzet en, telkens wanneer het nodig was of leek, ook op dit gebied haar stem laten horen en de daad uitgevoerd.

Iedere strijd tegen iets draagt een te uitsluitend negatief karakter als hij niet verbonden wordt aan iets positiefs. Het gehele verzet van het Nederlandse volk tegen de Duitse overheersing, tegen de nazificering van ons volksleven zou, zo al niet zonder betekenis dan toch zonder redelijke basis zijn geweest, als het niet gedragen was geworden door de zucht om het eigen Nederlands bezit aan materiële en geestelijke goederen te behouden en — daarboven uit — tot een vernieuwing van het eigen economisch, maatschappelijk en geestelijk bestaan te komen, een bestaan op hoger plan dan waarop wij voor de oorlog stonden.

Ook de kunstenaars welke rond „De Vrije Kunstenaar" geschaard stonden voelden dat. Zij zagen voor hun ogen, welke puinhopen de bezetters van hun organisaties hadden gemaakt, welke schade door deze vernielers van professie werd aangericht in het geestelijk leven van ons volk. Doch juist daardoor werd hun blik verruimd, zagen zij duidelijker en scherper, wat vroeger verkeerd was en ontbroken had in en aan hun eigen organisatie-leven, hun algemene instelling tegenover het culture leven en de verhouding tussen cultuur en kunst enerzijds en volk, samenleving (in al haar delen) en overheid anderzijds. Moedig aanvaard leed verdiept de ziel, verscherpt de blik, versterkt de moed. Dat was ook hier het geval en zo kwam „De Vrije Kunstenaar" er al spoedig toe het hare bij te dragen tot de initiatieven, waaruit de plannen tot naoorlogse reorganisatie van de kunstenaars zelf en van het kunstleven zijn ontstaan. Zij stelde haar kolommen open voor beschouwingen over deze onderwerpen en over het belangrijke vraagstuk der toekomstige politiek. Zij begreep, dat het opvangen van de in de wereld van de kunst levende meningen over deze materie een belangrijke zaak was, waardoor veel bijgedragen kon worden tot het verduidelijken van de doelstelling en het vinden van de juiste middelen. Zij meende bovendien, dat het uiting geven aan de verlangens die de kunstenaars bezielden en aan de noden waaronder zijzelve en hun kunst leefden er belangrijk toe moest bijdragen, dat de kunstbeoefenaars zich meer dan vroeger op die dingen gingen bezinnen. Het is te betreuren, dat niet een intensiever gebruik is gemaakt van de aangeboden gastvrijheid.

Wat moet de taak van ons blad zijn in de periode van opbouw die voor ons ligt? Wij hebben er reeds meermalen op gewezen, dat de naaste toekomst tenminste even zwaar voor ons volk zal zijn, als het jongste verleden. Ook anderen hebben daarop bij herhaling de aandacht gevestigd. Het is thans niet het ogenblik in te gaan op alle vraagstukken, die de naaste toekomst op het gebied van de kunsten zal opwerpen. Het zou in het bestek van dit artikel ook niet kunnen gebeuren en er zal spoedig aanleiding en gelegenheid genoeg zijn, ze aan de orde te stellen. En dit te doen, is een van de belangrijkste taken, welke wij voor ons blad zien. Want het is meer dan ooit noodzakelijk, dat de kunstenaars zelve zich mengen in het gesprek over de belangen van hun kunst en van hun persoon als kunstenaar, over hun plaats in de samenleving, over de verhouding tussen kunst en kunstenaar, maatschappij en overheid.

Hieruit blijkt reeds, dat wij eigenlijk geen verschil zien in de oude en de nieuwe taak van ons blad. Wij zien de oude in de nieuwe overvloeien. Want nog

geenszins is iets van dat wat wij gedurende de bezetting hebben aangevat, voltooid. Daarbij is veel wat eerst op de lange duur afgewerkt kan worden, zoals dat wat wij hierboven in het geding brachten. Maar er zijn ook zaken bij, die spoedig tot afwikkeling kunnen en moeten komen. Daarbij denken wij in de eerste plaats aan het afstoten en uitwerpen van de collaborateurs onder de kunstenaars, waaronder wij vooral verstaan, de leden van een of andere nazi-partij en daarmede sympathiserenden. Met ontsteltenis en droefheid hebben wij gezien hoe eerst in het Zuiden van het land en thans ook hier in het Westen aan deze lieden weer gelegenheid wordt gegeven zich naar voren te dringen en dat hun opdrachten van betekenis worden gegeven, een en ander volkomen in strijd met de beloften tot algehele zuivering zo dikwijls bij monde van leden der in Londen vertoevende regering afgelegd, in strijd ook met het rechtsgevoel van ons volk. Wij zien hoe deze lieden worden uitgenodigd op te treden voor de leden van de N.B.S. en de soldaten van de geallieerde troepen. Wij zien, dat zulke lieden opdrachten krijgen voor het maken van versieringen op openbare plaatsen ter ontvangst van die soldaten. Wij zien ook, dat M.G., dat de verbinding wil zijn tussen het burgerlijk leven en de geallieerde bevelvoering, met een uiterst slap handje in deze dingen ingrijpt, áls het al ingrijpt. Wij zien ook, dat tal van de ergste collaborateurs onder de kunstenaars — en niet alleen onder hen, maar zij gaan ons het meeste aan — nog altijd, een maand na de bevrijding, vrij rondlopen, het hoofd weer op en de borst vooruit stekend.

Dit alles laat zien, hoe nodig het is, dat de actie voor zuivering met onverminderde kracht wordt voortgezet. Wij zullen dan ook niet aarzelen om met alle middelen, welke recht en wet ons verlenen, de strijd voort te zetten. Wij doen dat niet uit wraakzucht en nog minder uit zucht tot bevrediging van persoonlijke belangen. Wat ons drijft is het gevoel van plicht tegenover samenleving en kunst. Want het zijn dezelfde elementen, die op een of andere wijze een bondgenootschap met de vijand aangingen, die vroeger het kunstleven met hun plat egoisme vergiftigden en het straks weer zullen doen. Zij zullen doorgaan te trachten langs allerlei sluipwegen ons volk te vergiftigen met nazi- of analoge ideeën, teneinde daardoor zichzelve en hun rotgenoten weer in het zadel te helpen. Het is ten bate van het zuivere, democratische leven van ons volk, dat wij radicale uitsnijding van deze rotte plekken verlangen. Met het treffen alleen van de kleintjes onder de knoeiers zijn wij niet gebaat.

Er zijn enkele dingen, waaraan wij vroeger weinig aandacht konden besteden of die wij helaas niet konden doen. Men vindt ze terug in de hieronder afgedrukte punten van onze doelstelling. Dat wij er hier niet dieper op ingaan is niet, omdat wij ze minder belangrijk achten dan dat waaraan wij breedvoeriger aandacht wijden. Integendeel. Hoe ernstig wij deze dingen nemen, hopen wij door onze daden aan te tonen. Maar voor sommige hebben wij de directe medewerking, voor andere het gesprek met onze collega's nodig. Wij hopen vurig, dat deze collega's bereid zullen zijn, het ene te geven en aan het andere deel te nemen.

Hieronder vindt men ons programma. Wij zullen ons best doen van onze krant het beste te maken wat er van te maken is. In samenwerking met den uitgever zullen wij voortdurend streven naar verbetering van het uiterlijk aanzien en naar vergroting van de omvang. Papierschaarste, drukmoeilijkheden, slecht postverkeer.... zij zullen alle voorlopig, misschien nog lange tijd, sterke remmen op ons werk zetten. Maar niet op onze wil!

Voor verbetering van de inhoud zulen we zelf moeten zorgen. Wij, redactie en vaste medewerkers. En Gij.... geachte lezer! Want de V.K. is ook Uw blad!

Doelstelling van „De Vrije Kunstenaar" in vrij Nederland

a. „De Vrije Kunstenaar" zal, getrouw aan haar oorspronkelijke opzet, als vrije spreektribune voor vrije kunstenaars, blijven ijveren voor een actieve kunstpolitiek op progressieve grondslag.
Onder progressief wordt hier verstaan: democratisch en vooruitstrevend in sociaal en cultureel opzicht.
Onder kunstpolitiek wordt verstaan: het doelbewust streven naar samenvatting van en leiding geven aan alle stromingen in het kunstleven, waartoe o.m. behoort, het tot stand brengen van al zulke organisaties, stichtingen en instellingen en het treffen van al zulke maatregelen, welke dienstig kunnen zijn voor het bevorderen der levende kunst, het bewaren en consolideren van oude kunst, het bevorderen van het landschapsschoon, het bevorderen van het kunstonderwijs in het algemeen en dat voor de opleiding der kunstenaars in het bijzonder, het bevorderen van een gezond en levend amateurisme, het leggen van de nodige verbindingen tussen de kunst enerzijds en de verschillende lagen der bevolking, de wetenschap, het onderwijs enz., anderzijds, het totstand brengen van goede internationale verbindingen op kunstgebied, enz. enz., alles met de bedoeling het Nederlandse kunstleven te versterken, te verdiepen en te coördineren.

b. De V.K. zal ijveren voor een krachtige herorganisatie der kunstenaars, zowel op het gebied der beroepsverenigingen, als op dat van de bijzondere verenigingen. Zij zal ook opkomen voor een krachtige organisatie van het kunstleven. (Raad voor de Kunst).

c. De V.K. zal de strijd voortzetten voor een krachtige zuivering van het hele economische, maatschappelijke en culturele leven in Nederland en ook internationaal, van alle nationaal-socialistische en fascistische invloeden, ten einde mede hierdoor te komen tot een betere inrichting en een zuiverder doelgerichtheid van het kunstleven. Uit dien hoofde zal zij blijven samen werken met de andere organen en organisaties uit de voormalige „illegaliteit", speciaal met die, welke zich, evenals zij, op een progressieve grondslag stellen.

d. De V.K. zal opkomen voor het tot stand brengen van een krachtige kunstenaarspers en een gezonde en bloeiende kunstpers. Zij zal de strijd aanbinden tegen de misbruiken in de kunstcritiek, speciaal tegen die, welke tot uiting komen in de dagbladpers.

e. De V.K. zal ijveren voor een goede, op juiste culturele inzichten gebaseerde radio-omroep en opkomen voor het brengen van de radio onder het Departement van Kunsten en Wetenschappen en het maken van de omroep tot een semi-overheidsinstelling, waarbij medezeggingschap vezekerd is, zowel aan de culturele medewerkers als aan het luisterend publiek.

f. De V.K. zal vooral in de eerste tijd na de bevrijding speciaal aan de jonge kunstenaars een tehuis bieden voor de uitingen van hun kunst.

g. De V.K. zal er naar streven steeds meer een vrije tribune voor de kunstenaars te zijn, waarin zij vrijelijk van gedachten kunnen wisselen over de algemene problemen van kunst en samenleving, en waar zij uiting kunnen geven aan hun artistieke en sociale noden en verlangens.

Bovendien verklaren wij uitdrukkelijk, dat de V.K. zal blijven een onafhankelijk orgaan, onafhankelijk van politieke en religieuse organisaties, onafhankelijk ook van kunstenaarsverenigingen.

1 Juni 1945.

BRANDARISBRIEF

Wij zijn weer vrij! Zijn wij vrij? Dit zijn de twee gedachten, die vrijwel ons allen vervullen op het ogenblik. De gehate indringers zijn verslagen en hebben vrijwel allen ons land verlaten. Wij zitten echter met de puinhopen van onze steden en bruggen, met eindeloze uitgestrektheden ondergelopen land en met honderden kilometers door landmijnen onbegaanbaar geworden duinen en stranden. Wij zitten echter ook, en dit wondt ons dieper en het betekent een groter gevaar voor onze toekomst, met de puinhopen van onze samenleving. Een samenleving die, wel zeker, zo fraai niet was, maar toch in ieder geval haar onderdelen had die ons dierbaar geworden waren, gelijk bepaalde kamers in een lelijk huis dat wij jaren lang bewoond hebben, ons ook dierbaar werden door ale herinneringen die er aan verbonden zijn. De steden en bruggen zullen door harde arbeid weer opgebouwd worden, het verdronken land zal weer drooggelegd worden, de stranden en duinen zullen na jaren weer schoongeveegd zijn, waarbij honderden dagelijks hun leven hiervoor moesten wagen (geen Nederlanders, alstublieft, maar N.S.B.-ers!!).
Maar nu onze samenleving. Ook daar zijn niet enkel puinhopen, maar wel degelijk ook landmijnen van het allergevaarlijkste soort die opgeruimd dienen te worden, willen wij niet, na jaren van vrede en vooruitgang, telkens opgeschrikt worden door geestelijke ontploffingen, welke het zo juist verworvene komen verstoren. Dit zijn de verraders en collaborateurs. Dit zijn mannen als, om maar de éclatantste voorbeelden te noemen, Henk Badings en Johan Polet, Colnot en Gerdes. Zij, die hun collega's, toen deze zich midden in hun strijd tegen den vijand bevonden, niet één maar meerdere malen een dolkstoot in de rug trachtten toe te brengen, lopen, nu ik dit schrijf, bijna drie weken na de bevrijding nog steeds vrij rond. Waren zij N.S.B.-ers, hadden zij de betrekkelijke moed om voor hun overtuiging uit te komen, dan zitten zij nu voor een groot deel achter slot en grendel (de rest dook onder of werd door invloedrijke vriendjes weer vrijgelaten, naar de mussen van de daken tjilpen....). Maar er zijn helaas tientallen laffe leperds, glibberige duisterlingen, gore opportunisten, die tijdig „hun draai" namen — een draai, die Brandaris graag op hun nek toegpast zou zien. Enkelen drongen zich op het allerlaatste ogenblik in illegale organisaties, waarvan de gelederen vaak schrikbarend gedund waren. door de Duitse terreur. Weer anderen „dekten" zich door grote sommen (bloed)geld aan allerlei organisaties te geven, Joodse Nederlanders demonstratief tegenover enkele bekenden, die als „getuigen" zouden moeten dienen wanneer het nodig mocht blijken, te verbergen. Brandaris is van plan nog even te wachten of het recht alsnog zijn loop hebben zal, daarna zal hij een reeks namen publiceren, waaronder zeer bekende uit de Amsterdamse kunstwereld. Nog weer anderen wisten zolang „anti" te praten, totdat vrijwel iedereen aannam, dat zij „goed" waren. Brandaris heeft echter het geheugen van een olifant, die immers nooit vergeet wie hem leed toebracht — met dit verschil dan, dat hij zich volkomen weet te vereenzelvigen met de gehele gemeenschap der zich verzettende Nederlanders. Wie schade, in welke graad ook, aan een van hen toebracht, is en blijft zijn vijand en hij zal alles doen wat er in zijn macht ligt om te zorgen dat de gerechte straf op de ongerechte daad volgt, al is het maar een morele, gelijk publieke verachting.
Staat Brandaris in dit alles alleen, kameraden? Er is geen uur van de dag of van de nacht waarin hij wakker is, of hij denkt aan zijn vele vermoorde kameraden en ook aan de talloze kameraden, die hij niet kende, maar die ook voor dezelfde zaak vielen. Toen hij, na maanden in het Noorden teruggekeerd, stond voor de bekranste plekken in Amsterdam, waar dappere Nederlanders vielen voor de Nederlandse zaak, zwoer hij stilzwijgend en grimmig, niets na te laten om hen zo hevig mogelijk te wreken. Geen verzoening! Geen vergeten! Geen wederopbouw zonder dat deze rekeningen afdoende verëffend zijn! Wraak is niet altijd onedel, niet beneden de menselijke waardigheid — te snel ververgeten is dat wel. Voor mij is iedere kunstenaar (laat ik het hier enkel over de kunstenaars hebben), die bewust met de Duitsers meewerkte, medeplichtig aan de moorden op onze kameraden en collega's — blijft hij, onverhoopt, in leven, dan zal ik hem te allen tijde als zodanig blijven beschouwen en aanwijzen. De handen, die ik niet meer drukken kan, de ogen, waarin ik niet meer kijken kan, ik zal ze nimmer vergeten. Zij zijn er de oorzaak van, dat ik thans onverzoenlijk ben en om snelle, gerechte wraak vraag.
Sta ik daarin alleen, kameraden? Of gaf je alle schadelijke collaborateurs, alle hele of halve verraders aan, daar waar je vermoedt dat recht gesproken zal worden? Mocht het noodzakelijk zijn, dan is de Vrije Kunstenaar bereid iedere redelijk gefundeerde aangifte aan de autoriteiten door te geven. Het is ons aller bittere, maar noodzakelijke plicht. Laten wij op onze tanden bijten en zeggen, niet langer fluisterend nu: wèg met de nazi's, uit ons hart, uit ons werk, uit ons land, uit onze samenleving. Tegenover de totale oorlog, in liquidatie, stellen wij het totale verzet, in liquidatie. (Vermeldenswaard is, dat uit de tekst van een radiorede, die Brandaris in April voor Herrijzend Nederland hield, in eerste instantie geschrapt werd dat wij de nazi's „uit ons hart" wilden verbannen! Tenslotte kon ik de ongewijzigde tekst oplezen.)

AFZWAAIEN?

Er werd al eens. ik meen door Brandaris, gewezen op het verkeerde en dwaze gebruik van de termen „illegaal" en „illegaliteit". Ze zijn niettemin ingeburgerd en kwalijk meer weg te krijgen; de spraakmakende gemeente volgt nu eenmaal haar eigen wetten, en dat zijn gewoonlijk niet bepaald die van de logica of van de juistheid. Intussen zou deze **taal**verwarring wel eens symptomatisch kunnen zijn voor een **begrips**verwarring die verderfelijk zou kunnen blijken op een ogenblik als dat hetwelk wij thans beleven, waarin de voormalige „illegaliteit" overgaat in een nieuwe „legaliteit", en zich vrij plotseling — hoewel niet gans onvoorbereid — voor totaal nieuwe opgaven geplaatst ziet. Sommigen. bedoeld zijn de meer conservatieve en „bezadigde" kringen, menen alle hieruit voortspruitende moeilijkheden op drastische wijze te kunnen ondervangen, door eenvoudigweg een algehele liquidatie van de voormalige illegaliteit te bepleiten, die immers met de definitieve nederlaag der nazi's haar enige bestaansgrond zou verloren hebben, en nu plaats zou dienen te maken voor de geordende en rustige burgers, welke menen de nieuwe legaliteit best aan te kunnen, en wat graag ook!
Het is op deze plaats wel overbodig te betogen, hoe onjuist een dergelijke opvatting is; en hoe onmogelijk het ook zou zijn om aan datgene, wat in de moeilijkste jaren van ons nationale en culturele bestaan, ondanks alle tekortkomingen het allerbeste, het allersterkste en het principieelste deel van ons volk vertegenwoordigde, thans met een vriendelijk bedankje een vleiend gesteld brevet van incompetentie ter hand te stellen. Trouwens, de illegaliteit (om deze keurtroep nu maar zo te blijven noemen) zou zich dit ook nimmer laten welgevallen. Men riskeert nu eenmaal niet aldoor al zijn lief en leven voor een goed dat men ook niet bij voortduring als waardevol blijft beschouwen. **Men is slechts bereid voor datgene te sterven, waarvoor men**

ook bereid is te leven. De liquidateurs en hun helpers kunnen zich deze waarheid niet stevig genoeg in de oren knopen. De grootste vraag is echter die, welke de illegaliteit hier aan zichzelf te stellen heeft, namelijk: hoe haar houding wezen zal, nu zij met andere methoden en positiever doelstellingen dan in het jongste verleden vereist werden, het werk zal moeten voltooien dat zij als ondergrondsche strijd tegen een overmachtig fascisme begon, en welke strijd zij gewonnen heeft met alle denkbare middelen van contra-terreur en onverzettelijke halsstarrigheid. Deze tactische methodes dienen nu immers grotendeels plaats te maken voor politieke. En wat voor de illegale verzetsgroepen in het algemeen geldt, heeft nog een bizondere geldigheid voor de kunstenaars, die bovendien met de hun geëigende middelen — die van hun kunst en hun kunstberoep — verzet pleegden, en aan hun kunst gebonden blijven. Er is in de illegaliteit ondanks alle onderlinge verschilpunten een saamhorigheid en een kameraadschap ontstaan, zoals dit uitverkoren land van sectarisme en verdeeldheid zelden of nooit gekend heeft. Bleek dit tevoren niet al te duidelijk, thans nu de „legaliteit" der ordelievende burgers" haar eerste embryonale monsterachtigheid reeds begint te tonen, groeit dit besef meer en meer, en wordt de gemeenschappelijke noemer der vele uiteenlopende verzetslieden al duidelijker en duidelijker. Er is iets dat hen allen bindt en dat hen allen naar één magnetisch noorden drijft. Iets heel sterks, omdat het zowel een gevoel als een besef is; iets dat in de achter ons liggende jaren meer een gevoel was, en thans bezig is meer een besef te worden. Dit besef, dat de neerslag is bij zulk een bijna chemische overgang van „illegaliteit" tot „legaliteit" (want velen voelen het tot bijna in een zekere gisting van hun bloed) zou ik aldus willen trachten te omschrijven:

Bepaalde uiterlijke, hoogst hinderlijke symptomen van het fascisme schijnen, voorlopig althans, overwonnen. Maar er is nog geen enkele waarborg dat de geest van het fascisme, zijn wezen, gedood is. Integendeel, dit wezen hebben wij leren kennen als een soort van hydra, die men met veel handigheid en geluk wel de meeste koppen af kan hakken, maar die daarvoor dan telkens twee nieuwe, vaak heel vriendelijk lachende en verlokkend Nederlands sprekende koppen terugkrijgt. De voormalige illegaliteit ziet zich dus in dit opzicht voor een waarlijk herculische taak geplaatst, en zal nu inderdaad op politieke wijze moeten uitbranden wat ze niet in dagen van ondergronds verzet met het zwaard kon vernietigen.

Over de bedoelde politieke strijdwijze zou veel gezegd kunnen worden, wat ons hier, op deze voor kunstenaarsaangelegenheden gereserveerde plaats, te ver zou voeren. Maar het houdt ook nauw verband met de te voeren kunst- en cultuur-politiek, en ook op dit gebied zal dus de nieuwe „legaliteit" haar houding en standpunt te bepalen hebben. Zij zal zich ook op dit terrein op de krachtigste wijze en met de scherpste middelen moeten keren tegen alles wat wij als diep-ingevreten erfenis van voormalig fascime in ons nieuwe volksbestaan aantreffen, evenals tegen alle mogelijke nieuwe vormen van crypto-nazisme (neo-fascisme) en reactionaire geremdheid.

Krachtens zijn innerlijke natuur behoort de kunstenaar tot het progressieve deel der mensheid; hij is, wil hij geheel en al zichzelf zijn, steeds deel van een geestelijke avant-garde, wijl zijn functie „scheppen" is, en dit niet anders dan als een projectie in de toekomst gedacht kan worden. Hij heeft, duidelijker dan ooit tevoren mogelijk was, leren inzien dat elk vrij scheppen eng gebonden is aan vele voorwaarden van maatschappelijke, en dies ook van politieke aard. Hij weet nu dat elke afzijdigheid van bepaalde levenssectoren gelijk staat met zelfmoord, omdat zijn vrijheid steeds bedreigd wordt van die zijde die hij zijn rug toekeert, en hij zonder zijn geestelijke en maatschappelijke vrijheid niet bestaan kan. Hij heeft het gevaarlijke dynamiet onder zijn ivoren torens leren ontdekken, en dient deze nu te verlaten om de dynamiet-ladingen te verwijderen, welke gekoppeld zijn aan de springstofladingen onder andere ivoren torens. Daarmee vervult hij dan een sociale plicht, of op zijn minst genomen een onderdeel daarvan.

Het kunstenaars-verzet is daarmee op het gevaarlijkste ogenblik, op een moment van acuut levensgevaar, begonnen. Maar het moeilijkste ogenblik is nu pas aangebroken, want de ondermijnde funderingen van het maatschappelijke leven zullen vervangen en gedeeltelijk geheel nieuw opgetrokken moeten worden. En middelerwijl zal het leven door moeten gaan en ook de kunst, want zij is niet weg te denken uit onze huidige cultuur en onze Westerse maatschappij, integendeel, zij vormt daarvan de mortel en geeft daaraan de kleur. Zo is hiermee de taak van den kunstenaar in een herrijzend Nederland en in de wereld in het algemeen, enorm uitgebreid en verzwaard. Zullen wij die taak aan kunnen? Zijn wij voldoende voorbereid? Hoe dan ook, wij zijn niet meer alleen, van het ogenblik af dat wij de ivoren torens verlaten hebben, en alom rondom ons heen de vele makkers, duidelijker dan weleer, bezig zien hetzelfde werk te verrichten. Zij kunnen op ons rekenen, zoals wij op hen. De illegaliteit bestaat niet meer, voorzover het haar naam betreft. Maar haar taak blijft zij voortzetten, legaal of hoe men dat ook noemen wil. Van afzwaaien is geen sprake, want wie eenmaal zijn leven heeft ingezet, kan zijn taak slechts beëindigd achten met zijn laatste ademtocht.

LOU LICHTVELD.

Gezamenlijk bouwen aan de toekomst van het Toneel

Eindelijk zijn we dan vrij, eindelijk zijn we af van tal van onzekerheden, van onrust en spanning. We behoeven niet meer bang te zijn voor de S.D. en geen angst meer te hebben om naar Duitsland gezonden te worden, speciaal degenen, die voor de Kultuurkamer geweigerd hebben. Want de heer Willy Timrot heeft zich zeer braaf geweerd, hij heeft niet nagelaten steeds de acteurs, die voor de Kultuurkamer geweigerd hadden, op te geven voor de Arbeidsinzet. Helaas betreuren we enige doden, het zijn Coen Hissink, Elias van Praag en de jonge Van Ees uit Den Haag. De eerste twee zijn in een concentratiekamp gestorven, de laatste is gefusilleerd. Laten we hen niet vergeten. Dan is er verder Bep Oosthoek, die in zeer zorgwekkende toestand naar Duitsland vervoerd is. Mogen we hier de wens uitspreken, dat deze jonge collega voor het toneel behouden zal blijven en spoedig onze vaderlandse bodem mag betreden.

Ook over het lot van vele onzer Joodse collega's verkeren we nog in het onzekere. Laten we hopen, dat zij weer spoedig in ons midden zijn. Onze vreugde wordt getemperd, ook nog om een andere reden. Langzamerhand blijkt, hoe alles verwaarloosd is; de schouwburgen hebben een tijdlang leeg gestaan, de Haagse is voor een groot deel leeg geroofd, de verbindingen met andere plaatsen nog onmogelijk, en zo kunnen we een heel lange lijst van schadeposten en bezwaren opmaken. Maar laten we ons niet de tijd gunnen daarover te jammeren, het spreekt vanzelf, dat het nog wel even duren zal voor de toestanden weer enigszins normaal zijn, wat ons intussen niet hoeft te beletten, met de opbouw te beginnen, wat integendeel onze ijver daartoe slechts kan aanzetten. Deze opbouw is niet een kwestie van vorm, hij is allereerst een kwestie

van gezindheid, ja zonder nieuwe gezindheid laat zich geen opbouw denken.
Deze gezindheid valt niet gemakkelijk in enkele woorden weer te geven. Over de gehele wereld voltrekken zich veranderingen in het geestelijk en gemoedsleven. Een van de meest opvallende verandering is wel, dat men zich bewust is geworden van zijn sociale verantwoordelijkheid. Met name voor den kunstenaar is dit wel een uiterst moeilijk probleem.
Enerzijds groeit ook in hem het besef van verantwoordelijkheid voor de gemeenschap, anderzijds is hij juist als artistieke persoonlijkheid een eenzame en voelt hij zich los van alles wat hem met anderen bindt. In zijn eenzaam contact met het schone, in het graag afstand willen nemen van zijn omgeving om des te beter psychologisch door te dringen in de hem omringende mensenwereld, voelt hij zich nergens een deel van, slechts ziet hij de verantwoordelijkheid voor de eigen ongerepte visie. Maar hij begint ook te begrijpen, dat die visie niet in de lucht hangt, maar beïnvloed wordt door tal van factoren, die met zijn kunst en met zijn persoonlijke wensen voor die kunst niets te maken hebben. En dat er eerst veel in de maatschappij veranderd moet worden, wil de kunst vrijer worden. En hier komen we toe aan onze taak na de bevrijding: we juichten in de aanvang van dit artikel over onze herkregen vrijheid, maar we beseffen tegelijkertijd, dat deze vrijheid, hoe heerlijk en belangrijk ook, voor onze kunst nog maar zeer betrekkelijk is.
De kunst is nog niet vrij van vele belemmeringen, die het onze taak zal zijn op te ruimen, maar ook: wij willen onze vrijheid van voor de oorlog, die meer anarchie en verwildering dan vrijheid was, niet terug; deze ongebonden vrijheid was vaak schadelijk voor de toneelkunst. Wat is er, om één voorbeeld te noemen, niet nodeloos geconcurreerd, wat is er geen geld verspild, omdat ons bedrijf niet beter georganiseerd was, omdat er geen samenwerking tussen de verschillende gezelschappen was.
Een vereniging van toneelspelers kan hierin verandering brengen, wanneer alle acteurs bezield worden door de gedachte, het bedrijf op een beter peil te brengen, waarmee ten slotte de toneelkunst zelf gebaat wordt. Alle goedwillende en bona-fide acteurs worden hiertoe opgeroepen.
Wat er allereerst valt op te ruimen, dat zijn de barrières tussen gilde- en niet-gildeleden. Beide groepen moeten hieraan meewerken. Ik zou hier een raad willen geven. Laten de gildeleden zich niet laten verleiden door te luisteren naar troebele figuren, maar laten de bona-fide elementen contact zoeken met het voorlopig toneelspelerscomité. Dan zullen de moeilijkheden m.i. spoedig uit de weg geruimd zijn en kunnen alle bona-fide elementen tezamen werken aan de toekomst van ons toneel.

BEN GROENEVELD.

Zuivering in de Bouwnijverheid

Er is wel geen tak van het Nederlandse bedrijfsleven te bedenken, waarin niet tijdens de bezettingsjaren voor de Duitsers gewerkt is. Niet altijd kan men daarbij spreken van onvaderlandslievend bedrijf. Er zijn bedrijfstakken, die voor de Duitsers moesten werken, omdat zij artikelen vervaardigden, waarvan de Duitsers op grond van de volkenrechtelijke bepalingen levering konden eisen. Dan zijn er de bedrijven der voedselvoorziening, die aan de gang moesten blijven, ten einde de Nederlandse bevolking, zoal niet van het nodige (daar kwam heel wat aan te kort!), dan toch van het mogelijke te voorzien.

Er zijn echter takken van het bedrijfsleven, welke door hun rechtstreeks werken ten bate van de Duitse oorlogsvoering, onnoemelijke schade hebben toegebracht aan het eigen land en de strijd voor zijn bevrijding. Zij hebben den vijand voorzien van oorlogstuig en verdedigingswerken voor hen aangelegd, en zulks dikwijls zonder daartoe rechtstreeks of indirect gedwongen te zijn. Tot die takken behoort ook de bouwnijverheid.

Wat de bouwnijverheid gedaan heeft aan onvaderlandslievende handelingen, behoeven we niet uitvoerig op te sommen. Een ieder weet, dat zij het is, die, samen met de O.T. de Duitse fortificaties aan onze kust heeft gebouwd, tal van andere versterkingen en vele vliegvelden heeft aangelegd; dat zij zich geleend heeft tot het bouwen van de concentratiekampen en gevangenissen waarin ontelbare landgenoten gevangen hebben gezeten en ten dode toe gemarteld werden; dat zij dit alles niet alleen in eigen land heeft gedaan, maar ook haar diensten heeft verleend bij het verrichten van soortgelijke werkzaamheden in andere bezette landen, o.a. Frankrijk, en daardoor de dood van vele geallieerde soldaten op haar geweten heeft; dat zij ook in Duitsland zelf de Duitsers in alle opzichten behulpzaam is geweest, o.a. bij het herstel van steden en fabrieken, die met zoveel moeite door de R.A.F. kapot waren gegooid. En we weten ook, dat het Nederlandse aannemers en Nederlandse bouwvakarbeiders zijn geweest, die delen van onze steden en bossen gesloopt (Den Haag!) en de Rotterdamse en Amsterdamse havenwerken hebben opgeblazen.

We verliezen niet uit het oog, dat er vele aannemers, bouwtechnici en bouwvakarbeiders zijn, die geweigerd hebben zich voor deze misdadige werkzaamheden te lenen. Dit strekt hun grotelijks tot eer, te meer omdat een ieder van hen wist, dat er met het werken voor de Wehrmacht veel geld te „verdienen" was. Voor de architecten ligt er veel minder verdienste in dat zij weinig aan het werken voor de Wehrmacht hebben gedaan. Het ontwerpen en construeren van fortificaties en versterkingen is uiteraard veel meer ingenieurs- dan architectenwerk en het is bovendien begrijpelijk, dat de Duitsers deze werkzaamheden, waarbij natuurlijk militaire geheimen verwerkt moesten worden, liever door eigen mensen lieten opknappen. Des te ergerlijker is het, dat er toch nog betrekkelijk veel architecten zijn geweest, die zich er toe geleend hebben aan dit soort werk mede te werken, zij het dan ook dat zij zich daarbij dikwijls verscholen hebben achter de naam van een aannemersfirma. Dat deze architecten niet minder schuldig zijn aan collaborateurschap dan zij die directe opdrachten van de Duitsers vevuld hebben bij het bouwen en verbouwen van Wehrmachtsheimen, tehuizen en inrichtingen voor de Nat. Soc. Volkswohlfahrt en dergelijke heel of half Duitse instellingen, is duidelijk.

Een moeilijke vraag is, hoe we straks tot zulke verhoudingen in het bouwbedrijf kunnen geraken, dat er weer door allen die er bij betrokken zijn, onbeschroomd en op redelijke basis samengewerkt kan worden. Er is alle reden die vraag te stellen, omdat verwacht mag worden, dat de bouwnijverheid sterk betrokken zal zijn bij het vele herstel-, op- en uitbouwwerk, dat ten behoeve van ons volk verricht moet worden. We weten dat dezelfde heren, die zo gretig ten bate van de Duitsers werkten en daaraan een hoop geld verdiend hebben, zullen proberen het eerst en het meest aan bod te komen. Zij hebben ook veel kansen: hun bedrijven zijn het best geoutilleerd gebleven, hun ma-

chines zijn niet weggesleept, zij hebben hun personeel, althans het leidende deel ervan, aan de arbeid kunnen houden, enz. En we hebben reeds gezien dat de heren even graag voor de Engelsen en Amerikanen werken als voor de Duitsers. Zij zullen het natuurlijk ook graag willen doen voor de Nederlandse Staat, en zij kregen er, God betert het, ook al opdrachten van, als ze maar verdienen kunnen.... en veel. Want verdienen is het enige waarvoor deze rekels zich interesseren, van wie en waaraan raakt hun minder.

Er is van architecten-zijde reeds lang voor de oorlog gepoogd een soort ordening in het bouwvak te brengen. Men dacht daarbij aan een diepgaande samenwerking van alle bij het bouwvak betrokken groepen, ten einde door het treffen (en doen opvolgen!) van allerlei bindende afspraken omtrent de begrenzing van ieders terrein, het volgen van goede vakgebruiken, het verbeteren van de vakopleiding, enz. tot betere verhoudingen en vooral tot een beter bouwproduct te komen. Dit streven had zich in de hoofden van sommige vooraanstaande figuren onder de architecten zozeer als het voornaamste vastgezet, dat zij, toen oorlog en bezetting van ons land gekomen waren en de principes van de „nieuwe orde" de mogelijkheid tot ordening leken te openen, zich lieten verleiden tot beraad met landverraders onder architecten, aannemers en handelsmensen uit het bouwvak, over de „corporatieve orde in het bouwvak".

Al valt dit gedoe, typerend voor het zo algemeen heersende gebrek aanvertrouwen in de vaderlandse zaak, te betreuren, het streven naar ordening in het bouwbedrijf zullen de architecten niet opgeven. Zij zullen deze zaak met nieuwe moed aanvatten en nu de wind in de zeilen hebben, omdat immers heel de ontwikkeling van het economisch en maatschappelijk leven om ordening roept. Ordening, maar geen fascistische ordening, geen corporatieve, zoals in 1940—1941 op het programma scheen te staan.

Maar aan deze ordening zal een andere taak vooraf moeten gaan: die der zuivering. De bouwnijverheid zal straks vele overheidsorders te verwerken krijgen en het gaat niet aan dat deze zonder meer in handen van de collaborateurs worden gespeeld, zoals nu reeds geschiedt. Het te verrichten werk zal omvangrijk zijn. Toch dienen de ergste collaborateurs en de landverraders (van die laatsten zijn er onder de aannemers heel wat) uitgeschakeld te worden. Het werk zal moeten worden gedaan door goedgeblevenen, al zal men wellicht, noodgedwongen, ook krachten moeten inschakelen, die men liever voorgoed uitgeschakeld zag. Doch in geen geval op de leidende posten.

Een commissie van integere personen, dient ingesteld te worden, samengesteld uit alle groepen van het bouwbedrijf, die onmiddellijk de overheid van advies kan dienen omtrent degenen aan wie zij haar opdrachten kan toevertrouwen. Zulk een commissie zal alleen in de eerste tijd, n.l. zolang de tribunalen nog niet hun taak hebben voltooid, behoeven te werken. Hoe sneller de tribunalen werken, des te sneller zal de commissie een einde zien komen aan haar verantwoordelijke, onaangename maar noodzakelijke taak. De adviezen van de commissie zullen slechts een voorlopig karakter kunnen dragen en hun waarde verliezen bij de uitspraak der tribunalen. Blijkt achteraf, dat iemand door het advies van de commissie is benadeeld, dan zal eerherstel moeten worden gegeven. Aan alle opdrachten zal een voorlopig karakter worden gegeven en wel op zodanige wijze, dat ze, zonder schadevergoeding aan den betrokkene, herroepen kunnen worden als door de uitspraak van een tribunaal komt vast te staan, dat degeen aan wien een opdracht is verleend, tot de ergerlijke collaborateurs moet worden gerekend. J.B.

Vooruit

met „De Vrije Kunstenaar"

Van Mei 1942 tot Mei 1945 verscheen de Vrije Kunstenaar onder het oog van den bezetter. Het was het enige illegale blad geschreven door, bestemd voor kunstenaars. Het enige blad ook dat niet alleen de bizondere strijd, welke de kunstenaars te voeren hadden, aanvuurde en met alle mogelijke middelen ondersteunde, doch ook bij voortduring zijn kolommen openstelde voor beschouwingen over de toekomstige ontwikkeling van de verhouding tussen kunst en volk, tussen kunstenaar en maatschappij. Zoals alle andere illegale bladen heeft het zijn arbeid met bloed en tranen moeten betalen. Deze offers zijn niet te vergeefs gebracht: de taak die tijdens de bezetting moest worden vervuld is vervuld, de kunstenaars kunnen met opgeheven hoofd het volk tegemoet treden, omdat zij hun plicht voor vaderland en cultuur gedaan hebben.
Ook in ander opzicht is een taak vervuld. De voorbereidingen voor een krachtige kunstenaarsorganisatie zijn getroffen. De V.K. mag er zich op beroemen daar het hare toe te hebben bijgedragen.
Doch er zijn nog onvervulde taken. Het hoofdartikel wijst er op. De voornaamste is het voortzetten van de strijd voor de vrijheid van de kunsten. Wij, Nederlandse kunstenaars hebben de cultuuroorlog tegen den bezetter gewonnen. Wij moeten thans ook de cultuurvrede in ons eigen volk winnen. Aan die taak moeten alle kunstenaars meewerken. In de bestaande verhoudingen zal de Vrije Kunstenaar wellicht nog lange tijd het enige specifieke kunstenaarsblad blijven. Het is daarom dat wij de Nederlandsche kunstenaars en hen, die belang stellen in de ontwikkeling van de Nederlandse kunst, met klem vragen onze arbeid moreel en financieel te steunen.

Wordt abonné op de Vrije Kunstenaar. Schrijft in het blad: het is ook uw blad. Stort een bijdrage ineens in het Werkfonds van de V.K., opdat de redactie in staat zij het blad te vergroten en te verfraaien.

Postgiro 119548, Gemeente Giro Amsterdam B. 2041, beide ten name van Jac. Bot.

STAAT EN LETTERKUNDE

Gaat het om gunsten of om rechten?

In het vervolgartikel „Staat en Letterkunde" in de V.K. van 1 Maart j.l. betoogt de schrijver dat de Nederlandse staat zou kunnen medewerken om het probleem, hoe onze letterkundigen een behoorlijk bestaan te verschaffen, op te lossen, door hen te werk te stellen. Niet als letterkundigen, maar b.v. als ambtenaar, in commissies, bij openbare instellingen, e. d.
Ten spijt der voorbeelden aan andere landen ontleend, kan ik mij niet voorstellen dat het probleem van de sociale positie van den schrijver is opgelost, of zelfs maar op de weg der oplossing gebracht zou kunnen worden, door letterkundigen bij openbare instellingen of anderszins „onderdak te verschaffen" en betrekkingen te bezorgen, „welke niet al te veel van hun tijd en aandacht vragen". Zijn er zulke baantjes te geef? Dan wordt het tijd dat de sociale positie van den ambtenaar allereerst eens ernstig onder de loupe genomen wordt. Blijkbaar zijn er dan veel te veel van deze heren en zou het belastinggeld beter besteed kunnen worden voor andere doeleinden — b.v. kunstzaken — dan voor uitbreiding van het corps schrijver, klerken, enz., voor wie

slechts enkele luttele uren per dag werk voorhanden is.... of wordt hier bedoeld dat de ambtenaar zonder artistiek talent desnoods bij zijn werktijd een schepje moet opdoen, om zijn collega-artist de nodige vrije tijd te verschaffen? Dat zou tot gezellige verhoudingen aanleiding kunnen geven!

Onze openbare instellingen hebben goede ambtenaren van node, ons diplomatieke corps behoeft bekwame krachten. Zijn die te vinden onder onze kunstenaars, dan dient de mogelijkheid te bestaan hun een plaats in de rijen der ambtenaren en diplomaten te geven. Echter niet als kunstenaar, maar als ambtenaar en diplomaat. Want de kunstenaar vraagt geen gunst, maar rechten. Het treft mij in het bedoelde artikel, dat de schrijver meent met zijn idee nieuwe wegen op het gebied der kunstpolitiek te hebben aangegeven. Doch m. i. zal de weg alleen nieuw zijn, wanneer men eens en voorgoed streeft naar een dusdanige positie van den kunstenaar, dat hij leven kan, onafhankelijk van de gunsten van een regeering, een overheid, een maecenas, een bepaalde klasse. Dat is op geen andere manier te bereiken dan door de overtuiging te vestigen, dat geestelijke waarden voor onze samenleving minstens zo onmisbaar zijn als materiële waarden. Zolang die overtuiging niet algemeen ingang heeft gevonden, zal het nauwelijks mogelijk zijn den kunstenaar, als producent van geestelijke waarden, een maatschappelijke positie te verschaffen zoals thans de voortbrengers van onontbeerlijk geachte producten innemen.

Wil de kunstenaar arbeiden voor de waardering van het kunstenaarsschap als zodanig, en voor het dienovereenkomstig op peil brengen van zijn levensstandaard, dan dient hij vóór alles te streven naar een andere verhouding van staat en maatschappij t. o. v. de kunst en den kunstenaar. Dus niet naar bijbaantjes, die het hem gemakkelijker moeten maken zijn roeping als kunstenaar te volgen. Maar naar de erkenning van zijn volledige maatschappelijke rechten, zodat hij als kunstenaar van zijn werk leven kan, zonder gedwongen te zijn nevenverdiensten te zoeken.

De weg tot dit doel voert langs de organisatie; de hechte, eensgezinde organisatie. Eerst van de engere vakgenoten, vervolgens van de kunstenaars uit alle beroepen gezamenlijk, zoals in het hier vaak besproken plan voor de stichting van een federatie van alle kunstberoepen wordt beoogd. Zo alleen zal het mogelijk zijn de rechten van de kunstenaars tot levende werkelijkheid te maken.

PAUL F. SANDERS.

VRIJ VOLK

Op Woensdag 6 Juni had in de Stadsschouwburg te Amsterdam de openingsvoorstelling plaats van de Toneelgroep 5 Mei 1945 met de „terugblik in vijf tafrelen": Vrij Volk. In de slot-apotheose van deze voorstelling was de zin van ontstaan en streven van de nieuwe „Stichting van Nederlandse Toneelspelers" als het ware in één moment samengevat: in de omlijsting van de grauwe cellen der nazi-kerker en de kale ruimte van het Landessgericht stroomde daar, feestelijk en triomfantelijk met bloemen in de handen de groep van mannen en vrouwen samen, die in de toekomst de kern willen vormen van een nieuw en bloeiend Nederlands toneelleven. „Toneelspelers - kinderlijke mensen", zei Ben Groeneveld in zijn slotwoord. Laat deze kinderen, die, toen het er op aan kwam werkelijkheid en toneel uit elkaar te houden, zich volwassen mensen en staatsburgers hebben betoond, kinderen blijven in het jeugdig élan van hun streven en in de jonge gloed van hun illusies, die wij, allen kinderen op onze tijd, zo graag delen willen en die het immers hun taak is door hun kunst in ons op te roepen.

Wij — dat is het publiek, en ook het publiek was vernieuwd op deze gedenkwaardige avond. Daar was om te beginnen prins Bernhard, ten bewijze, dat het huis van Oranje bij zijn vele goede tradities een nieuwe van warme belangstelling voor het Nederlandse kunstleven zal gaan voegen. Daar was een première-publiek, zo bont als de oude Amsterdamse schouwburg bij driehonderd jaar mode-wisseling in het avondtoilet nooit gezien heeft: smokings en overalls-met-veel-leer, avondjaponnen, colbertjes en uniformen, maar ook zo één van geest en gezindheid, zo informeel-gezellig, zo plezierig weer-thuis in onze eigen schouwburg, dat daarom alleen al de Canadezen zich er wel over verheugen moeten, dat zij de Nederlandse toneelspeelkunst dit tehuis niet voor geruime tijd hebben afhandig gemaakt.

Gezien de onvermijdelijke bezwaren van het gelegenheidsstuk en de practische moeilijkheden, die zich bij ondernemingen als deze in een tijd als deze voordoen, betrad ik, als vele anderen vermoedelijk, de schouwburgzaal, gewapend met een critische toegeeflijkheid, die weldra geheel overbodig bleek te zijn. Daar was om te beginnen het stuk met de hachelijke samenwerking van vijf in geest en werkwijze zeer uiteenlopende auteurs, dat o zo gemakkelijk tot een rommelige geestelijke spijskaart had kunnen worden, een spectacle coupé, waarbij alles aan het woord komt, behalve het ongeduld van den toeschouwer. Ondanks alles werden deze vijf dubbel-tafrelen zo zeer gedragen door één gedachte, dat zij niet door de ingenieuse toneelbouw alléén tot een geheel gebonden werden.

Van de auteurs had Helman in schijn misschien het gemakkelijkste, in werkelijkheid het moeilijkste deel gekozen. Onze gebrekkige kennis van het geestelijk en gemoedsleven van wat we nu maar onze Germaanse voorouders zullen noemen, liet zijn fantasie de meeste speelruimte, maar bood ook de minste gelegenheid tot inleven in dierbare tradities. Van die speelruimte had de schrijver een dankbaar gebruik gemaakt, al dadelijk met de geestige inzet van den Bataafsen onderduiker, maar ook door een moderne gedachte als die van de gebonden vrijheid natuurlijk en organisch in deze Germaanse wereld op te nemen. Toch, al had de regie er terecht voor gezorgd, dat het geheel niet te beestehuiderig werd, het blijft moeilijk voor wie zich niet slaafs aan het gezag van het schoolboekje onderwerpt, in deze lieden al zo iets als een Hollandse natie te zien en ons verwant te voelen aan hun strijd, zoals ons dat tegenover de strijders tegen Spanje vanzelf afgaat. Wat dat betreft hadden Maurits Dekker en Aug. Defresne het beste deel gekozen, waarmee geenszins gezegd wil zijn dat zij deze voorgift van node hadden. En ook wanneer we zeggen, dat het stuk van Dekker gedragen werd door den zeer menselijken Oranje van Saalborn en het voortreffelijke, natuurlijke spel van Fientje de la Mar — zou zij eindelijk de kans krijgen voor wat beters dan startschoten, zoals haar toekomt? — ook dan doet dat niet af aan het feit, dat deze beide scènes op poten stonden.

Minder dankbaar weer waren de twee tussenliggende scènes: die van 1672, omdat in die periode het oranje wel tijdelijk embleem van de nationale eenheid kon worden, maar toch alleen als onderbreking in een langdurig tijdperk, waarin het tot partij-embleem werd gemaakt en gebruikt werd om het onmondig volk dan in deze, dan in die richting te trekken. Het enige pijnlijke ogenblikje in de ongestoorde feestvreugde en herdenkings-ernst van deze avond was toen het Amsterdamse elite-publiek deze onmondige Oranje-liefde door Coolen, levendig in zijn burgers en burgeressen uitgebeeld, met applaus meende te moeten onderstrepen. Blijkbaar had de auteur ook dit publiek moeten duidelijk maken, dat de levenstaak van Willem III geen andere was, dan die van Jan de Witt voortzetten. Jeanne van Schaik ligt de empire-sfeer van haar

periode met zijn vrouwelijke gratie wel. Maar ook voor haar was er een handicap: in de reeks der tyranniëen is de Franse, die onmiskenbaar een progressief karakter droeg, niet de zwaarste geweest en hij neep harder in economische achteruitgang en armoede dan in directe vrijheidsbeknotting. Zodat, wil ik maar zeggen, we de geslaagde isegrim Gysbert Karel niet helemaal ongelijk kunnen geven, als hij tegenover de heldin, die zulk een paardemiddel te baat nam om een Sabijnse maagdenroof te ontgaan, iets van geëxalteerdheid mompelt. Defresne's tafrelen stonden misschien iets te dicht op de rauwe werkelijkheid, die voor ons allen nog zo ongenezen is, om huiver en ontroering geheel uiteen te houden, maar in de bewoners van zijn beide cellen en met name in die van de vrouwencel was hij er zeker in geslaagd, die werkelijkheid te styleren. Eén opmerking moet me van het hart: zou de peroratie van Van Dalsum aan het slot er niet bij winnen, wanneer hij korter en kernachtiger werd en.... zouden we geen zuiverder beeld van de Duitse „lankmoedigheid" krijgen, wanneer ook de belofte van twee minuten spreektijd na anderhalve minuut met een snauw weer werd ingetrokken?

„We hadden jou eigenlijk bij onze repetities moeten halen," zei een van de auteurs op het eind van de avond tegen een historicus van beroep. „Goddank, dat jullie dat niet gedaan hebben", was het antwoord.

Wel zelden zal er in de geschiedenis van het Nederlandse toneel door een zo groot gezelschap met zoveel élan en jonge ijver en met zoveel gerechtvaardigde voldoening om wat gezamenlijk door Nederlandse schrijvers, regisseurs en toneelspelers werd bereikt, gewerkt en gespeeld zijn. Van de vele goede woorden, die aan het slot gesproken zijn door mr. Reinink als vertegenwoordiger van den minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen, door den waarnemend burgemeester, door Van Randwijk als vertegenwoordiger van de illegaliteit, mogen alle medewerkers die van hulde en bewondering met trots in hun hart bewaren, wij, het publiek houden vast aan de beloften, die èn van die zijde èn door de toneelspelers zelf ons op deze avond gedaan zijn: de belofte, die opgesloten ligt in het tot stand komen van de Stichting van Nederlandse Toneelspelers en in de bereidheid van de overheid, het Nederlandse toneel in de toekomst de steun te verlenen, die het zich met deze avond waardig heeft betoond. A.R.-V.

EEN SYMPATHIEK GELUID

Enige weken geleden is door vier oud-leerlingen van het Amsterdams Conservatorium een commissie opgericht, die zich ten doel stelt kunstuitvoeringen te organiseren, waarvan de opbrengst geheel aan de kas van „De Vrije Kunstenaar" ten goede zal komen.

Zoals men weet, is „De Vrije Kunstenaar" van plan zijn terrein van werkzaamheid uit te breiden, hetgeen mogelijk wordt nu zijn ondergronds bestaan tot het verleden behoort.

Het comité streeft ernaar om jonge kunstenaars, die zich tijdens de bezetting van ieder openbare activiteit onthouden hebben, de kans te geven zich op deze manier te ontplooien, teneinde een hechte band te smeden tussen het publiek en de toekomstige dragers van ons cultuurleven.

Het comité heeft zich reeds van voldoende medewerking verzekerd. Op de programma's van de uitvoeringen zullen ook nieuwe en onbekende werken geplaatst worden.

Het doel van de hulpcommissie is dus tweeledig: n.l. financiële steun aan het enige kunstenaarsblad van Nederland en bevordering van ons kunstleven door invoering van jonge krachten.

Het comité, dat zich met de artistieke en zakelijke leiding belast, werkt geheel onafhankelijk van „De Vrije Kunstenaar".

Nadere aankondigingen over het eerste concert zullen binnenkort volgen.

H. N. Werkman †

In onze Groningse editie, dank zij het initiatief van onze vrienden daar ter plaatse, verschenen in de tijd, dit het contact zeer moeilijk was, vinden wij vermeld het overlijden van den 62-jarigen typischen handwerker-kunstenaar H. N. Werkman. Hij viel in de laatste oorlogsdagen als een der talrijke slachtoffers van de Duitse terreur. Hij heeft in de strijd om Nederlands vrijheid ten volle zijn plicht gedaan als burger en als kunstenaar. Ondanks alle moeilijkheden en gevaren heeft hij het vaandel van menselijkheid en vrije kunst hoog gehouden. Mogen de jongeren het overnemen en den gevallen strijder blijven gedenken.

Verantwoording

Sinds de bevrijding werden de volgende bedragen in ons Werkfonds gestort: Brummen f 500.—, J. W. f 10.—, K. E. S. f 10.—, H. K. f 10.—, G. G. f 10.—, J. L. W. f 2.50, R. F. v. H. f 10.—.

REDACTIE: Keizersgracht 520, Amsterdam, Tel. no. 30709. Hoofdredacteur: Jac. Bot; Secretaris der redactie: dr. Annie Romein—Verschoor, Tel. no. 98557. Redacteuren: L. P. J. Braat, Lou Lichtveld en Paul F. Sanders.
UITGEVER: Amsterdamse Boek- en Courantmaatschappij N.V., Singel 262, Amsterdam (C.), Postgiro no. 329110, Telefoon no. 47674.
ABONNEMENTSPRIJS: f 4.80 per jaar; f 2.75 per half jaar; voor leden van een bij de Ned. Federatie van Beroepsverenigingen van Kunstenaars aangesloten vereniging respectievelijk f 3.60 en f 2.25. Bij inning worden deze prijzen verhoogd met f 0.25 voor administratie- en incassokosten.
LOSSE NUMMERS: f 0.25 per exemplaar. Drukkerij Dico, Amsterdam.